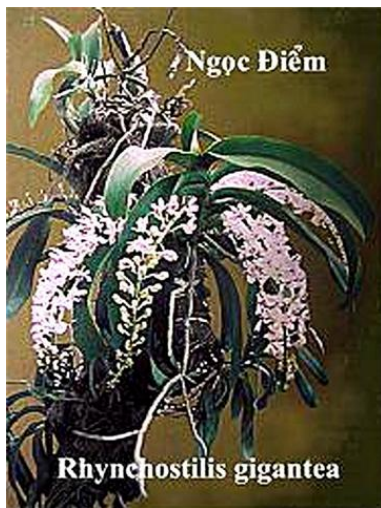

Hương Lan

Thượng đế đã ban cho loài người chúng ta hàng triệu bông hoa tươi thắm khoe hương, khoe sắc tô điểm cho cuộc đời thêm tươi thêm đẹp. Trong hàng triệu những bông hoa đó, hoa lan được người ta ưa chuộng hơn cả và xếp vào loài hoa vương giả bởi vì những đặc điểm của bông hoa xinh đẹp lạ lùng kỳ diệu này.

Thông thường mỗi khi thưởng ngoạn những đóa hoa người ta chú ý đến: màu sắc, hình dáng, hương thơm của bông hoa và sau hết là thân cây và lá. Người Tây Phương nói chung để ý nhiều về bề ngoài cho nên màu sắc, hình dáng là chính. Nhưng người Đông Phương chúng ta lại chú trọng về nội tâm cho nên Hương bao giờ cũng đi trước chữ Sắc sau đó mới tới Dáng và sau cùng lại thêm chữ Vận nói lên tình cảm nội tại giữa người và hoa. Trong phạm vi bài này tôi chỉ xin trình bày về đặc điểm thứ nhất của hoa lan mà thôi.

Trước năm 1975, vào những buổi sáng mùa Xuân, khách bộ hành khi đi qua con đường Duy Tân cây dài bóng mát, công viên Gia Long đầy rẫy những cây sao, tàn cao sừng sững, hoặc con đường Nguyễn bình Khiêm cây xanh rợp bóng, thường thấy hương thơm như mùi trầm, mùi quế phảng phất đâu đây. Đó là hương thơm của những chùm hoa *Rhynchostylis gigantea* trắng lấm tẩm tím, đỏ mọc trên những hàng cây me, cây dầu, cây sao mà giới bình dân ở Saigon đã đặt cho một cái tên chẳng thanh tao chút nào: lan me, lan đuôi chồn mà quên hẳn cái tên đẹp đẽ và văn vẻ là Ngọc điểm đã có từ xưa.

Người Trung Hoa đã biết đến hoa lan từ lâu và tiếng lan của chúng ta đã từ chữ Hán mà ra, cũng như người Nhật đã gọi là Ran vậy. Ngày xưa, đức Khổng Phu Tử (551 - 479 trước Thiên Chúa Giáng Sinh) đã chu du khắp thiên hạ, trên đường từ nước Vệ trở về nước Lỗ qua một vùng núi rừng thâm u thấy có hương thơm ngào ngạt, tìm ra mới biết có nhiều hoa lan trong đám cỏ dại nên đã than rằng:

*Lan vi vương giả hương
Kim nãi dữ chúng thảo ngu.*

Xin tạm dịch: Lan có mùi thơm vương giả mà lại phải mọc cùng đám cỏ dại. Nếu không có hương thơm, đức Khổng tử khó lòng tìm ra được khóm lan mọc lẫn trong đám cỏ, bởi vì vào thời đó người Trung Hoa chỉ mới biết đến lan qua giống địa lan *Cymbidium ensifolium* chúng ta gọi là Thanh Ngọc. Trong sách Gia Ngữ người Trung Hoa cũng nói đến hương lan như sau:

Dữ thiện nhân cư, như nhập lan chi thất.

Xin tạm dịch: Vào nhà có hương lan như được thơm lây vì ở gần bậc hiền nhân. Rồi những câu: *Nhất bồn tại thất, mãn ốc giai hương* tức là một chậu trong nhà, hương thơm tỏa khắp phòng.

Hữu xạ tự nhiên hương, hà tất đương phong lập, tạm dịch: có hương thơm sẽ tự nhiên tỏa ra cần gì phải có gió mới đưa mùi thơm tới.

Trong truyện “Vang Bóng Một Thời”, nhà văn Nguyễn Tuân đã tả cảnh các cụ đã lấy kẹo mạch nha quấn ngoài viên đá cuội, đặt dưới gốc cây lan và dùng lồng bàn bằng giấy chụp lên chậu hoa lan để ướp hương lan vào kẹo, nhưng không hiểu vì sao tác giả lại đặt tên là Hương Cuội. Gần gũi với chúng ta hơn là câu: *Hữu sắc vô hương* tỏ ý chê bai một bông hoa chỉ có sắc mà không có hương hay theo nghĩa bóng là một người đàn bà chỉ đẹp người mà không đẹp nét, quá chú trọng về son phấn mà quên hẳn 3 chữ Công, Ngôn và Hạnh. Stéphane Mallarmé của Tây Phương cũng có câu tương tự:

*Without charm there can be no fine literature,
As there can be no perfect flower without fragrance.*

Xin tạm dịch: Nếu không có sức thu hút quyền rũ sẽ không có nền văn học tốt đẹp, cũng như bông hoa sẽ không toàn hảo nếu thiếu hương thơm.

Thực vậy hương thơm là một phần quan trọng trong đời sống của chúng ta. Lan lại là một thứ hoa cung cấp cho chúng ta rất nhiều hương thơm. Bắt đầu từ cây *Vanilla planifolia* hương thơm dịu ngọt được dùng trong kỹ nghệ sản xuất bánh kẹo. Nếu không có mùi thơm này làm sao át được mùi tanh của trứng và mùi gây nồng của bơ. Hương thơm của giống lan Cattleya, Vanda và nhiều giống khác cũng được các nhà chế tạo nước hoa biến chế và giữ kín công thức cho những chai nước hoa đắt giá làm tăng vẻ quý phái của các bà, các cô. Hương lan có đủ mùi từ thoang thoảng, dịu ngọt như chocolat, thơm mùi hoa quả chanh cam, đào táo, cho đến mùi thơm gia vị như dứa, như xả, thơm hắc như trầm như quế v.v...

Có một điều ngạc nhiên là trong danh mục hoa lan có hương thơm (Fragrant orchids) người Âu Châu lại liệt kê cả những cây *Bulbophyllum virescens*, *Bulbophyllum careyanum* có mùi thối thiu, thối nồng nặc, cây *Bulbophyllum crasipes*, *Dendrobium fimbriatum* có mùi chua chua, *Liparis reflexa* như mùi nước tiểu. Trong tự điển có nhiều chữ để chỉ mùi hương như: Fragrance, Scent, Smell, Odor nhưng không phân biệt rõ ràng là thơm như thế nào. Khi mua lan theo danh mục (catalogue) của vườn lan, họ thường dùng chung là fragrance, dù là thơm ngọt ngào hay quá nồng nặc. Tuy nhiên, theo thiên ý chữ Odor không thể dùng để tả hương thơm được.

Một vài cây lan mang những chữ sau đây đều cho ta biết là có hương thơm như:

- Odorata, hay odoratissimum
- Aromatica, aromaticum
- Fragrantissimum hoặc xác định rõ hơn như:
 - Citrina: thơm như mùi chanh.
 - Graveolens: mùi thơm hơi nồng.
 - Meliosma: có mùi thơm như mật.
 - Suaveolens: nghĩa là có mùi thơm.

Nhưng chớ có mua những cây có chữ: “foetida” hay “stapeliflora” mang mùi thối thiu.

Bởi vì sự khác biệt quan niệm về hương và sắc trong giới thưởng ngoạn hoa lan trên thế giới, cho nên từ trước đến nay người ta chỉ chăm điểm hoa lan về hình dáng, màu sắc và kích thước mà thôi. Mãi cho tới tháng 2-89 tại Hội Hoa Lan Quốc Tế tổ chức tại Tokyo, theo lời đề nghị của ông Trưởng ban tổ chức Yoshiharu Fukuhara, lần đầu tiên trên thế giới mới chăm giải về hương thơm của hoa lan.

Sở dĩ có giải này vì đa số người Nhật đều yêu chuộng hoa lan có hương thơm và giải này chia ra làm hai loại: To-Yo-Ran là những loại lan đất Cymbidium và Yo Ran gồm tất cả những loại lan khác. Ban giám khảo là những tay kỳ cựu trong giới thưởng ngoạn và những chuyên gia về nước hoa và mỹ phẩm. Các cây hoa dự giải được đặt trong lồng kính nhỏ để giữ hương thơm và chỉ mở nắp khi giám khảo chăm mà thôi.

Gần đây trong các Hội Hoa Lan tại New York và ngay tại Hội Hoa Lan tại South Coast Plaza cũng có giải về hương thơm do Georgia Shoemaker tặng. Tôi đã 2 lần đoạt giải với cây *Dendrobium speciosum* của Úc với 18 dò hoa và mỗi dò dài chừng 50 phân mang theo 60-70 bông hoa màu trắng hương thơm ngào ngạt. Thực ra cách chăm theo kiểu đơn giản, dạo bước xem hoa này không công bằng với những loại dạ hương chỉ tỏa mùi thơm vào ban đêm như *Brassavola nodosa* hay những giống *Angraecum* của Phi Châu chẳng hạn.

Tại sao hoa lại có hương thơm, bởi vì bản năng sinh tồn cho nên nhiều loài hoa thường tỏa hương để thu hút những loại côn trùng như ong, bướm, ruồi, muỗi tìm đến hút mật, lấy phấn và vô tình giúp cho việc cây nhị, kết trái. Không phải bất cứ lúc nào hoa cũng tỏa hương thơm, cây lan *Angraecum sesquipedale* và những cây cùng loại đều có những vòi hoa rất dài tới 20 phân, cho nên chỉ tỏa hương vào ban đêm để cho một loài bướm đêm đặc biệt đến hút mật và giúp cho việc truyền giống bằng cách đưa phấn hoa vào tận trong cùng. Lan *Brassavola nodosa* đã được tặng danh hiệu “Lady of the Night”, bởi vì nếu không có hương thơm làm sao ta biết có giai nhân trong bóng đêm được. Đa số hoa lan thường tỏa hương thơm vào khoảng 9-10 giờ sáng, khi có ánh nắng và nhiệt độ bắt đầu ấm áp. Từ 11-12 giờ trưa hương thơm được nhận rõ hơn và từ 2-3 giờ chiều trở đi hương thơm bắt đầu nhạt dần. Hoa mới nở hương thơm đậm đà hơn hoa đã gần tàn.

Tuy nhiên có vài thứ lan có hương thơm suốt ngày. Ngoài ra khứu giác mỗi người một khác nhau. Cùng một bông hoa mà có người thấy thơm, có người không ngửi thấy gì cả. Hoặc người này thấy thơm như mùi đào, người khác cho là mùi ổi, hoặc người này cho là thơm hắc, người kia chê là hôi. Thêm vào đó lại có chuyện về thổ nhưỡng và nguồn gốc cho nên cây địa lan *Cymbidium goeringii* ở Nhật không có hương thơm như cây mọc ở Trung Hoa.

Để chúng ta có một bộ sưu tập hoa lan nho nhỏ có hương thơm, tôi xin đề nghị một số cây lan theo kinh nghiệm và những năm sưu tầm, nghiên cứu như sau, nhưng rất tiếc tôi không được thính mũi cho lắm nên không thể diễn tả được hết các mùi thơm.

Tôi cũng xin ghi một vài cây ghép giống, hương thơm ngào ngạt như sau:

- Cattleya Irene Finney, Cattleya Dubiosa và hầu hết các loại có 1 lá thường thơm hơn loại 2 lá. Phần đông các loại Cattleya có hoa màu trắng, hồng và tím đều thơm. Loại có hoa màu đỏ, màu vàng và màu xanh lơ ít khi thơm.
- Cymbidium Golden Elf 'Sundust' - hoa tuyền một màu vàng thơm ngát.
- Cymbidium Meglee 'Miss Taipei' màu hồng,
- Cymbidium FiFi 'Harry' - dò hoa dài trên một thước mang theo từ 20 đến 50 hoa màu xanh nhạt. Chậu cây tôi trồng vào tháng 4 năm 1997 ra 13 dò với 634 hoa, mùi thơm tỏa khắp vườn sau.
- Cymbidium Gladys Whitesell 'The Charmer' - hoa màu trắng ngà nhiều hoa và rất thơm đã đoạt rất nhiều giải thưởng quốc tế, quốc nội.

Đa số các cây lan Dendrobium của Úc ghép giống từ các cây *Den. falcorostrum*, *Den. speciosum*, *Den. delicatum* như: Den. Aussie Bounty, Den. Essy Bank, Den. Hilda Poxon v.v.. đều thơm ngát.

- Oncidium Sharry Baby - hoa màu nâu, mùi thơm như ca cao và còn rất nhiều không sao kể xiết.

Nếu quý vị muốn có những loại lan thơm ngoài những thứ kể trên, chúng tôi rất hân hạnh chỉ dẫn và sẵn sàng giải đáp những thắc mắc của quý vị về hoa lan trên trang Facebook [hoalanvietnamVNOS](https://www.facebook.com/hoalanvietnamVNOS).

Placentia 15-12-2000